

**Љиљана Константиновић: ГРАФИКА XIX ВЕКА КАО
ИСТОРИЈСКИ ИЗВОР, Галерија САНУ, Београд, 1985.**

Када се посматрају разни иконографски албуми других, нарочито већих земаља, понекад смо склони осећању да ми немамо ни такво богатство мотива, ни таквих уметника какве срећемо у тим другим земљама и код других народа. Међутим, индивидуални напор једног стручњака који је себи ставио у задатак да обради, или бар да презентује у ширем распону иконографију историјских збивања у Србији током XIX века, и те како показује да и код нас постоје могућности за озбиљне подухвате у томе правцу — посматрано кроз призму графичких остварења страних и наших уметника. У овом случају сакупљено је преко шездесет графичких дела тридесеторице уметника и при том се дошло до неслућене статистике: једна трећина ових уметника — били су наши људи! Штавише, то су ствараоци и дела на сасвим задовољавајућем уметничком нивоу.

Рад Љиљане Константиновић *Графика XIX века као историјски извор* посвећен је добрим делом тој илустрацији, њеном садржају и значају, који је овом приликом дат у једној новој светлости. Не само да је није било, него напротив — она постоји: иконографија историјских збивања, догађаја и личности у Србији XIX века. Ту су нарочито заступљена лица, протагонисти појединих догађаја или покрета, а затим слике градова, предела и сцена, једном речју — Србија XIX века може се посматрати кроз један објектив који по својој вредности — *si parva licet componere magnis* — не заостаје за сличним радовима у другим земаљама.

У питању је једна особена слика Србије XIX века у широким потезима и низом значајних историјских артикулација. Свака историјска појава је имала своје акценте, свој одјек у савременој графици, било у делима страних, било, касније, и у делима наших уметника. Доба Револуције заступљено је уметницима који су живо пратили догађаје на европској политичкој позорници, као на пример Ј. К. Г. Гајслер, сликар „битке народа 1813“ који је приказао Карађорђа, затим етнографски расположен Франц Јашке, па мало познати Роберт, француски емигрант у Београду, који је оставио Карађорђевог портрет из 1808 године. Доба Милоша Обреновића заступљено је серијом ведућа дунавских градова које су радили Л. Ермини и Ф. Волф, затим Мило-

вуковом серијом портрета „сјајни Србаља“, која је била класицистичка по обради и романтичарска по замисли, а свакако инспирисана сличним публикацијама у Аустрији и Мађарској. Дело Јоакима Вујића *Путешествије по Србији* садржи низ бакрописа који приказују Србију непосредно после Револуције са низом детаља о животу и људима из двадесетих година Милошеве владавине. У ствари, то је наивна али веродостојна фреска тога доба.

Доба уставобранитеља започиње литографијама Јована Исаиловића и Анастаса Јовановића, који је дао обимну иконографију о догађајима 1848. године, са портретима многих тадашњих истакнутих личности. Од посебног значаја је улога Винченца Кацлера, који је своју каријеру започео приказујући злочине српских добровољаца у Војводини 1848, убијање становника и деце, а потом је сасвим изменио мишљење и углавном обрађивао српске мотиве и постао присни сарадник Анастаса Јовановића. Тако је на једној литографији приказао патријарха Рајачића опасаног мачем како позива Србе у борбу за српску Војводину! Београд су касније приказала два страна уметника — Теодор Валерио и Едуард Брауман, који је радио неко време у „књажевској каменорезници“, а нешто касније дао је низ ведута Београда Прус Куно фон Квицов. Посебно су занимљиви изгледи зграда у Београду 1856. године посебно кнежев дворач, срушен после мајске погибије 1903, зидан у стилу романтизма, чији су ризалити имали лучну основу. Међу овим странцима био је и изврсни Карл Гебел, који је приказао Београд са свих страна и дао слику кнежевих поштара — татара Ристе Прендића и Инце Татарина на коњима са државном поштом. В. Кацлер је приказао такође две значајне композиције: Таковски устанак и Убиство кнеза Михаила у Кошутњаку.

Касније су заступљени наши уметници: Адам Стефановић и Хрват Ватрослав Бековић, који је цртао сцене из српско-турског рата. Адам Стефановић, чувен по литографијама косовског циклуса, по знању и сигурности није заостајао за Анастасом Јовановићем. У то време био је активан као литограф и Павле Чортановић, аутор једне „Сеобе Срба“, иначе мање познате нашој јавности. Међу литографе треба убројати и Стеву Тодоровића са његовом литографијом манастира Манастије из 1859. Може се рећи да је прилично дугачка листа уметника који су обрађивали графичке, односно литографске радове за Србе и о Србији.

Заслуга Љиљане Константиновић је у томе што је сакупила низ ових радова, приказала их у хронолошком низу и остварила заокружену целину која ће одсада бити користан, па и неопходан приручник за историчаре, етнологе, сликаре и позоришне стручњаке које интересују збивања и људи овог времена. Аутор је више говорио о портретима, лицу и ношњи као непосредним елементима и изложбе и своје публикације, али је целином оживео не само људе и лица, него и епоху, њену локалну боју, ону вредност коју су некад називали

вали il costume, под чиме су се, уз људе, подразумевали и клима, пре-дели, флора и фауна — све што је било важно сликарима историјских и религиозних мотива.

У књизи Љиљане Константиновић постоји извештај континуитет и не само хронолошка него и својеврсна духовна веза. Било да је Србија приказана кроз призму страних или наших уметника, у том низу радова, бакрописа, бакрореза и литографија постоји нешто заједничко, нешто што су уочили људи разних васпитања и разних народности — нека унутрашња истина која сву ту историјску заоставштину повезује и обједињује у јединствену целину.

Практичан плод овог научног напора је у томе што ова мала књига, добро опремљена и прикладног формата (илустрације гравирани су умањене), постаје неопходан инструмент за сваког оног кога буде интересовала политичка иконографија Србије у XIX веку. И не само то: ово дело може да буде подстрек за још обимнији, ако не и потпунији преглед овог драгоценог материјала као посебно вредног историјског извора.